

seria de autor
OZ Amos

Serie coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Amos Oz

Dragi fanatici

Trei eseuri

Traducere din ebraică și note de
GHEORGHE MILETINEANU

HUMANITAS
fiction

Nepoților mei, Din, Nadav, Alon și Yael,
cu dragoste și stimă.

Cărticica asta a fost scrisă
în primul și în primul rând pentru ei.

Cuvânt înainte

Trei eseuri care n-au fost scrise de un cercetător și nici de un specialist, ci de către un om care se simte implicat, și ale cărui sentimente sunt uneori și ele implicate.

Firul care leagă între ele eseurile e dorința mea de a arunca o privire personală asupra unor subiecte care pe meleagurile noastre sunt foarte controversate, unele dintre acestea fiind, în opinia mea, chestiuni de viață și de moarte.

Aceste texte nu au pretenția să înfățișeze toate aspectele problemelor controversate, să descopere toate elementele care alcătuiesc peisajul în ansamblul lui și, desigur, nu au pretenția de a avea ultimul cuvânt; ele își doresc, mai ales, să solicite atenția celor ale căror convingeri se deosebesc de convingerile mele.

Amos Oz

Dragi fanatici

Acest eseu se bazează pe o serie de conferințe pe care le-am susținut în Germania, la Universitatea din Tübingen, în 2002; ele au fost publicate într-un volum de mici dimensiuni, intitulat *Cum să lecuiiești un fanatic*¹, care a fost tradus în peste douăzeci de limbi. Eseul apare aici pentru prima oară în ebraică, prelucrat, extins și adus la zi.

1. Humanitas Fiction, 2011, traducere de Dana-Ligia Ilin.

Așadar, cum pot fi lecuiți fanaticii? Una e să urmărești o șleahță de fanatici înarmați în munții Afganistanului, în deșerturile Irakului sau în orașele Siriei. Să te lupți cu fanatismul însuși e cu totul altceva însă. N-am nici o propunere nouă de făcut cu privire la războaiele din munți și din deșert, sau cu privire la urmărirea online de-a lungul și de-a latul rețelei. Iată aici câteva gânduri despre natura fanatismului și despre căile de a-l ține în frâu.

Atacul din 11 septembrie 2001 asupra celor două turnuri gemene din New York, precum și zecile de atacuri asupra zonelor centrale ale unor mari orașe și asupra unor spații aglomerate din diferite părți ale lumii nu au izvorât din mânia celor săraci împotriva celor bogați. Prăpastia dintre sărăcie și bogăție e un rău străvechi. Dar recentul val de violență nu e numai, și nu e în primul rând, o reacție la prăpastia aceasta. (Dacă lucrurile ar fi stat în felul acesta, atunci valul de teroare ar fi venit dinspre țările Africii – deosebit de sărace – și s-ar fi abătut asupra Arabiei Saudite și asupra Emiratelor din Golf, cele mai bogate dintre toate țările.)

Războiul acesta are loc între fanaticii convinși că scopul lor scuză toate mijloacele și toți ceilalți, cei care socotesc că viața însăși e un scop, și nu un mijloc. E o luptă între

cei care susțin că dreptatea, oricare ar fi lucrul acela la care ei se referă atunci când spun „dreptate“, e mai importantă decât viața, și cei pentru care viața însăși e mai presus decât multe alte valori.

Din momentul în care cercetătorul Samuel P. Huntington a definit câmpul de luptă actual al întregii lumi ca pe un „război al civilizațiilor“ ce are loc mai cu seamă între Islam și cultura apuseană, s-a răspândit o imagine rasistă a lumii, o imagine ce prezintă o confruntare între un grup de „sălbatici teroriști“ orientali și niște apuseni „civilizați“. Nu așa înfățișează lucrurile Huntington, dar acestea sunt sentimentele pe care le-au provocat afirmațiile lui.

Guvernului israelian, de pildă, îi e foarte comod să se sprijine pe formula asta ieftină de western, pentru că ea îi permite să încorporeze lupta poporului palestinian pentru dreptul său de a se elibera de sub jugul ocupației militare israeliene în aceeași grămadă de „gunoi“ dezgustător din care răsar fără încetare asasini musulmani fanatici, care comit atrocități în toate colțurile lumii.

Mulți uită că Islamul extremist nu deține monopolul asupra fanatismului violent – distrugerea turnurilor gemene la New York și măcelurile care continuă să se producă în diverse părți ale lumii nu implică în mod necesar întrebările: Oare Occidentul e bun, sau rău? Oare globalizarea e o binecuvântare, sau o monstruoasă? Oare capitalismul e o orânduire abominabilă, sau e una de la sine înțeleasă? Oare laicitatea și hedonismul reprezintă o înrobire, sau o eliberare? Oare colonialismul apusean a dispărut, sau doar a îmbrăcat forme noi?

La toate întrebările astea se pot da răspunsuri diferite și contradictorii, fără ca vreunul dintre ele să fie unul

fanatic. Un fanatic nu discută în contradictoriu. În cazul în care el socotește că un anumit lucru e rău, dacă lui îi e limpede că un anumit lucru e considerat rău de către Dumnezeu, datoria lui de fanatic e să distrugă neîntârziat oroarea, chiar dacă pentru asta trebuie să ucidă tot ce e în jurul lui sau pe toți cei care s-au nimerit întâmplător prin apropiere.

*

Fanatismul e mai vechi decât Islamul, mai vechi decât creștinismul și decât iudaismul. Mai vechi decât toate ideologiile lumii. El este un constituent constant al naturii umane, „o genă rea“: cei care aruncă în aer dispensarele în care se efectuează întreruperi de sarcină, cei care asasinează imigranți în Europa, cei care asasinează femei și copii evrei în Israel, cei care incendiază o casă în care se află o familie întreagă de palestinieni, părinți și copii, în teritoriile ocupate de către Israel, cei care profanează sinagogi, și biserici, și moschei, și cimitire, toți aceștia, ce-i drept, se deosebesc de Al-Quaeda și de Statul Islamic prin amploarea și prin gravitatea faptelor lor, dar nu prin natura delictelor. Astăzi se vorbește despre „crime comise din ură“, dar – pentru mai multă exactitate – ar fi, poate, preferabil să fie folosit conceptul de „crime comise din fanatism“: asemenea crime se înfăptuiesc aproape zi de zi și împotriva musulmanilor.

Genocidul, jihadul și cruciadele, Inchiziția, Gulagul, lagărele de exterminare și camerele de gazare, beciurile de tortură și atacurile teroriste lipsite de orice discernământ, toate acestea nu sunt fenomene noi, și aproape toate au anticipat cu sute de ani ascensiunea Islamului extremist.

Cu cât întrebările devin mai grele și mai complicate, cu atât crește setea de răspunsuri simple a tot mai multor oameni, setea de răspunsuri într-o singură propoziție, de răspunsuri care să-i indice fără ezitare pe cei vinovați de suferințele noastre, de răspunsuri care să ne asigure că dacă o să-i distrugem, dacă o să-i lichidăm pe răufăcători, o să dispară neîntârziat toate necazurile noastre.

„Totul e din cauza globalizării!“, „Totul e din vina musulmanilor!“, „Totul e din pricina toleranței!“ sau poate „din vina Apusului!“, ori „a sionismului!“, sau „din cauza acestor imigranți!“, sau „a secularismului!“, sau „din cauza celor de stânga!“ – tot ce-ți rămâne de făcut e să ștergi de pe fața pământului ce e de prisos, să faci un cerc în jurul acelei Satane care e după tine vinovatul adevărat și apoi să te ridici și să omori această Satană (împreună cu toți cei din vecinătatea lui, sau împreună cu oricine se nimereste întâmplător prin apropiere), și astfel să deschizi o dată pentru totdeauna porțile raiului.

Sentimentul civic cel mai puternic al tot mai multor oameni este unul de profund dezgust: un dezgust subversiv față de „discursul hegemonic“, un dezgust occidental față de Orient, un dezgust oriental față de Occident, un dezgust laic față de credincioși, un dezgust religios față de secularism – un dezgust zdrobitor, nelimitat, care se înalță și se umflă ca o vomă din adâncurile unei nefericiri sau ale alteia. Dezgustul atotcuprinzător reprezintă una dintre componentele fanatismului de orice fel.

Iată, de exemplu, cum ideea care în urmă cu aproximativ o jumătate de secol a apărut ca fiind nouă și incitantă, ideea de multiculturalitate și de politică a identităților, s-a transformat rapid, în multe zone ale lumii, într-o politică de ură a identităților: ceea ce a început ca

o lărgire a orizontului cultural și afectiv degenerază treptat într-o realitate de obturare a orizontului, de introversiune, de izolare, de ură a celuilalt, pe scurt: un val nou de dezgust față de seamăn și un val nou de fanatism se ridică din felurite direcții.

*

Poate că zilele copilăriei mele la Ierusalim m-au pregătit să devin un fel de specialist în fanatism comparat (*comparative fanaticism*). În anii '40 ai secolului XX erau la Ierusalim nu puține inimi deschise și suflete cu vederi largi. Dar trăiau acolo și o mulțime de profeți, mântuitori și unși ai Domnului, după cum se declarau ei înșiși. Până în ziua de azi, aproape fiecare al doilea sau al treilea locuitor al Ierusalimului deține o formulă proprie de mântuire rapidă, cât ai clipi din ochi. Bineînțeles, mulți susțin, cu vorbele refrenului sionist străvechi, că ei se află la Ierusalim ca „să clădească și să se clădească pe sine“, dar printre ei sunt nu puțini – evrei, musulmani, creștini, revoluționari, radicali meniți să dreagă lumea –, care au venit la Ierusalim nu „ca să clădească și să se clădească pe sine“, ci, poate, tocmai ca să răstignească sau să fie răstigniți acolo.

O boală psihică bine-cunoscută a fost numită în termeni medicali „sindromul Ierusalimului“: oamenii respiră aerul tare al munților, „limpede ca vinul“, apoi se ridică neîntârziat și se apucă să dea foc unei moschei, să arunce în aer o biserică sau să profaneze o sinagogă, să omoare necredincioși, sau credincioși, „să nimicească răul din lume“. Ce-i drept, în general cei care suferă de „sindromul Ierusalimului“ se mulțumesc să se despoaie de veșminte, să se cocoțeze pe o stâncă și să înceapă să procească.

Poate că doar puțini cred în acești profeți, dar cei care profeteșc sunt mulți, de la un capăt la celălalt al ierarhiei sociale. Numitorul comun al tuturor e impulsul de a găsi o formulă simplă de mântuire, și uneori și de a-i indica pe răufăcătorii de a căror prezență lumea trebuie purificată pentru a aduce mântuirea. Mântuirea însăși, potrivit spuselor acestor profeți, este reductibilă fără nici o dificultate la o lozincă de două-trei propoziții.

*

În zilele copilăriei mele la Ierusalim am fost și eu un mic fanatic sionist-naționalist: entuziast și cu creierul spălat, eram surd la orice argument care se abătea câtuși de puțin de la povestea evreiască-sionistă pe care ne-o spuneau aproape toți adulții. Eram surd la orice argument care punea la îndoială povestea asta. Ca toți copiii cartierului Kerem Avraham, am aruncat și eu pietre în mașinile patrulelor britanice care treceau pe străduța noastră. În timp ce aruncam în ei cu pietre, le azvârleam soldaților în față, într-un strigăt, aproape tot bagajul de cuvinte englezești de care dispuneam: *British go home!!!* Toate acestea se întâmplau prin '45 sau '46, la sfârșitul perioadei de mandat britanic asupra Ierusalimului, în zilele intifadei¹ originale – intifada noastră, a evreilor, împotriva ocupației militare britanice. (Și asta e, se pare, un mic exemplu de ironie a istoriei.)

1. Cuvânt din limba arabă, însemnând „cutremurare“, „zguduire“. A fost preluat în ebraică în urma revoltelor palestinienne care au avut loc între 1987 și 1993, și apoi între 2000 și 2005 în teritoriile ocupate din 1967 de către Israel.

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
Dragi fanatici	9
Lumini, și nu o singură lumină	47
Visuri de care bine-ar fi ca Țara lui Israel să se lepede cât mai curând	111
<i>Mulțumiri</i>	137
<i>Bibliografie</i>	139